

психодиагностического инструментария : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 05.26.02. СПб., 2003. 21 с.

2. Андреев А. А. Состояние здоровья профессиональных спасателей МЧС России и направления оптимизации лечебно-профилактической помощи : дис. ... канд. тех. наук : 05.26.02. СПб., 2007. 113 с.

3. Моросанова В. И. Саморегуляция и индивидуальность человека. М. : Наука, 2010. 518 с.

Одержано 15.03.2018

Проанализированы различные подходы к определению понятия «саморегуляция», представлены ее составляющие и их характеристика. Представлена актуальность изучения данного психологического феномена именно в русле профессии рискованного профиля – спасатель, а также результаты исследования особенностей саморегуляции будущих спасателей.

Ключевые слова: психическая саморегуляция, спасатель, психоэмоциональное напряжение.

УДК 037.011.33(477)-057.30

Сергій Петрович ГІРЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

заступник декана факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4871-5481>

ДО ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Розглянуто деякі професійно-педагогічні аспекти конфліктологічної підготовки працівників поліції на етапі професійного навчання в умовах реформування відомчої освіти МВС. Визначені окремі компоненти конфліктної взаємодії поліцейських в службових ситуаціях, проаналізовані педагогічні рівні та механізми розвитку особистісної конфліктологічної культури працівників підрозділів Національної поліції України в процесі фахової підготовки.

Ключові слова: комунікація, конфлікт, конфліктологічна культура, освіта, поліція, реформа, стратегія.

Сучасна реформа правоохоронної системи в нашій державі переживає один з ключових етапів, результатом якого, на наш погляд, вірогідно, можуть стати докорінні зміни існуючої сьогодні моделі професійної підготовки працівників поліції. Поступово, третій рік поспіль, Міністерство внутрішніх справ реалізує комплекс заходів, спрямований на досягнення головних цілей, задекларованих в «Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 року № 1118-р, а саме: «створення безпечного середовища для існування та розвитку вільного суспільства через формування та реалізацію державної політики у сфері внутрішніх справ, зміцнення довіри до органів системи МВС з боку суспільства, продовження розвитку України як безпечної європейської держави, в основі якої лежать інтереси її громадян та висока ефективність усіх складових системи МВС» [1].

На попередньому етапі реформи МВС здійснена експрес-підготовка та відбувся запуск роботи нової патрульної поліції, спецпідрозділу оперативного реагування «КОРД», проведена масштабна робота з підвищення кваліфікації працівників слідства, підрозділів карного розшуку, превенції, контакт-центрів «102» тощо. Але попереду вирішення цілої низки завдань, серед яких окремо слід виділити створення більш ефективної системи професійної підготовки компетентного кадрового потенціалу для усіх підрозділів Національної поліції.

В умовах реорганізації МВС та певного відтоку кадрів з його підрозділів (переатестація особового складу, зміна професійного вибору тощо), на наш погляд, зберігається низка актуальних питань щодо майбутнього відомчої освіти правоохоронців у вищих навчальних закладах МВС зі специфічними умовами навчання.

Базуючись на Наказі МВС України від 25 листопада 2016 року № 1252 «Про затвердження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України», реформа відомчої освіти передбачає концептуальні зміни в підходах та напрямках реалізації нової трирівневої моделі професійної підготовки правоохоронців, що здійснюється на базі вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання [2]. Ці заклади належать до сфери управління МВС та центральних органів виконавчої влади. *Перший рівень підготовки* – початкова (первинна професійна) освіта,

що здійснюється безпосередньо у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання МВС (надалі – ВНЗ МВС) та в навчально-тренувальних центрах підготовки поліцейських. *Другий рівень* – підготовка у ВНЗ МВС фахівців освітніх ступенів молодшого бакалавра, бакалавра та магістра, а також підготовка науково-педагогічних кадрів наукових ступенів доктора філософії та доктора наук з призначенням на посади наукового та науково-педагогічного складу ВНЗ МВС. *Третій рівень* – підготовка (перепідготовка, підвищення кваліфікації) керівного складу відповідно до навчальних програм за управлінським спрямуванням.

Аналізуючи зміст вищезазначених документів, на наш погляд, заслуговує на уважне ставлення питання якісного відбору кандидатів на навчання серед абітурієнтів. В Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України зазначено, що «крім фізичних якостей кандидата, будуть оцінюватися розумові здібності, особливості мотивації і самоконтролю; обачність, знання власних переваг і недоліків; здатність розуміти почуття інших і вміння впливати на них; уміння будувати і підтримувати робочі взаємовідносини; упевненість у власних силах, уміння слухати і спілкуватися, здатність брати ініціативу на себе і підтримувати оптимістичний настрій колег; уміння працювати в групі, здатність засвоювати нові знання і вміння» [1]. Крім того, враховуючи вплив низку системних несприятливих чинників правоохоронної професії (оперативний характер служби, стрес, загроза життя, конфлікти, насичений графік роботи, психоемоційна напруженість протягом тривалого часу, висока відповідальність за помилки, негативне ставлення суб'єктів спілкування, психологічний вплив та спроби маніпулювання) на особистість поліцейського, доцільним та необхідним є посилення спеціальної психологічної та конфліктологічної підготовки курсантів – як передумови подолання складних професійних ситуацій. Одним з таких важливих векторів професійної підготовки працівників поліції, на наш погляд, виступає педагогічний розвиток їх конфліктологічної культури в умовах вищого спеціалізованого навчального закладу, що супроводжується розширенням комунікативних здібностей та параметрів, зміцненням вольових якостей, психоемоційної конфлікто та стресостійкості, формуванням здатностей долати труднощі та навантаження.

Проблеми, зміст та психолого-педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності та культури майбутніх фахівців в умовах ВНЗ представлені в дослідженнях А. Анцупова, Г. Антонова, І. Ващенко, С. Банікіної, М. Васильєвої, О. Воронцова, Т. Дзюба, Д. Івченко, О. Климентьева, І. Козич, А. Лукашенко, Л. Порохні, Н. Самсонової, В. Семиченко, С. Філь, О. Щербакової.

Спираючись на акмеологічну концепцію розвитку професіоналізму суб'єкта соціальної діяльності Е. Ф. Зеєра, слід зазначити, що розвиток конфліктологічної компетентності та культури фахівця найбільш активно відбувається протягом перших років процесу професіоналізації [3]. Проходячи його першу з п'яти стадій («оптація» – вибір професії), практично кожен майбутній правоохоронець вирішує для себе ступінь відповідності власної уяви про вимоги майбутньої професії та індивідуальні особливості. В майбутньому, на четвертому (власно професіоналізація виконання обов'язків) та п'ятому (професійна майстерність) етапах конфліктологічна складова процесу професійного розвитку майбутнього працівника поліції передбачає трансформацію його системи ставлень до оточуючих та себе з метою оптимізації інтерактивних (психологічний вплив, протидія маніпуляціям та конфліктному спілкуванню) стосунків з різними категоріями громадян для успішного виконання службових обов'язків.

Звичайно, всі вступники до закладів вищої освіти (надалі - ЗВО) МВС мають різні характерологічні профілі, але психофізіологічні показники розвитку організму особистості, на думку багатьох науковців, забезпечують найвищі показники зазначених в Стратегії параметрів кандидатів на навчання у ЗВО МВС у віці 20–25 років – так званому «періоді ранньої дорослості». На думку ряду відомих дослідників в галузі вікової психології (Г. Крайг, І. Кон, В. Слободчиков, Е. Еріксон та ін.), одним з провідних новоутворень в цей період є професійне і особистісне самовизначення особистості, зайняття «дорослої» внутрішньої позиції людини, усвідомлення свого місця і призначення в житті. В зрілій юності однією з головних потреб особистості стає інтелектуальний розвиток, посилюється емоційна стабільність, з'являються ділові міжособистісні стосунки, тривають саморозвиток і самовдосконалення. Все це може розглядатися як орієнтир для побудови більш ефективної моделі підготовки фахівця – правоохоронця в конфліктологічному векторі.

Вищий навчальний заклад зі специфічними умовами навчання стає для вчорашнього школяра найважливішим етапом освоєння майбутньої правоохоронної професії, початком його професійного становлення. Саме в його стінах трансформується та ієрархізується професійна мотивація особистості, визначаються бар'єри та труднощі оволодіння професією, виникають та реалізуються перші «професійні конфлікти, формується професійна самоідентичність особистості. Це підтверджують дослідження відомого американського психолога Е. Еріксона, який вважав, що саме юнацький вік будується навколо кризи особистісної ідентичності – почуття індивідуальної самототожності, єдності. Якщо молода людина, вважає Е. Еріксон, не знаходить своєї ідентичності, то потрапляє в несприятливу для її психіки ситуацію змішування (дифузії) ролей.

Переживання курсантами нормативної кризи самовизначення вимагає від них вибору із варіантів розвитку того єдиного, який можна вважати «своїм». Зміна ритму життя, різко зростаюча система вимог та обмежень нерідко не виправдовують очікувань молодих курсантів закладів вищої освіти МВС щодо особистого та професійного зростання. На думку ряду дослідників (М. Савчин, Л. Василенко) адаптацію юнаків можуть полегшити терпимість, розуміння й зацікавлена допомога батьків і співробітників [4].

Безумовно, важливим етапом формування професійної культури особистості стає адаптація курсанта першого курсу до навчального закладу, умов навчання та несення служби, оволодіння новими обов'язками, підпорядкування власних бажань внутрішньо корпоративним правилам дисципліни, перебудова власної самоорганізації та подолання низки внутрішніх конфліктів (наприклад, «конфлікт очікувань»). Все це – початок реалізації свого життєвого плану особистості. На думку І. С. Кона, життєвий план – це план діяльності, тому він «заземлюється» в першу чергу на вибір професії. Але не слід забувати, що збільшення відсотку відповідальності та зростання обов'язків на початку професійного навчання юнаків загострює протікання в них моральної перебудови свідомості, яка містить внутрішні протиріччя. Юнацький максималізм, категоричність оцінок широко демонструються в стосунках зі однолітками. Слід зауважити, що теорія та практика професійної освіти підкреслює величезну

роль в адаптації першокурсників першого безпосереднього керівника від курсової ланки, особливо за рахунок побудови справедливих, відкритих та вимогливих стосунків в колективі, підтримки оптимального соціально-психологічного клімату на курсі.

На наш погляд, педагогічні умови конфліктологічної освіти курсантів у ЗВО МВС є впорядкованою сукупністю взаємозв'язаних суб'єктивних (особових) і об'єктивних (соціальних) чинників – компонентів учбово-виховного процесу, які створюють середовище з метою формування у курсантів конструктивних форм сприйняття, оцінки, спілкування і поведінки в професійно значущих конфліктних ситуаціях.

«Конфліктологічний» блок учбових дисциплін в навчальних планах представлений переліком теоретико-практичних учбових курсів, що забезпечують успішне виконання дидактичних цілей і завдань, спрямованих на підвищення рівня конфліктологічної культури працівників поліції. Курсанти такі навчальні дисципліни, як «Конфліктологія», «Професійно-психологічна підготовка працівників поліції + М.Конфліктологія», «Конфліктологічна культура викладача ВНЗ», «Психологія етнічних конфліктів» та ін.

На думку В. Г. Антонова, провідними шляхами формування конфліктологічної сфери (компетентності) особистості виступають: інтеграція психолого-педагогічних та конфліктологічних знань за рахунок включення до навчальних дисциплін питаннями з конфліктології, проведення семінарсько-практичних занять, включення в навчальні плани конфліктологічних спецкурсів, а їх змісту – до програм практики [5]. Автор вважає, що сформованість конфліктологічної компетентності студентів може бути визначена через з'ясування готовності до здійснення професійної діяльності на основі знань, вмінь (комунікативних та рефлексивних) та навичок (діагностичних, прогностичних та регулятивних) запобігання та розв'язання конфліктів.

Нами визначені наступні рівні конфліктологічної підготовки майбутнього працівника органів внутрішніх справ в ЗВО МВС:

Теоретичний рівень: формування знань про конфлікт, його ознаки та структуру, соціально-комунікативні конфліктогени, «професійні конфліктні зони», конфліктну особистість та її поведінку.

Практичний рівень: формування вмінь об'єктивного сприйняття та аналізу конфліктогенів; корекція емоцій в ситуації

конфлікту; розвиток алгоритмів структурного аналізу конфлікту та опонентів, розуміння відповідальності за конфліктні та агресивні дії, за порушення прав людини, наслідків, до яких може призвести конкретний сценарій подій; збільшення «багажу» стратегій і тактик конфліктної поведінки; формування вмій оптимізації конфліктної ситуації, її попередження на початкових стадіях; розвиток умінь ситуативного управління конфліктом; формування навичок саморегуляції постконфліктних стресових станів.

Культурно-особистісний рівень: розвиток конфліктостійкості майбутнього працівника поліції, корекція рівня особистісної конфліктності та агресивності.

Однією з важливих умов конфліктологічної підготовки курсантів є аналіз конфліктогенів служби. *Конфліктне середовище працівника поліції* – це соціально-психологічна сфера, що поєднує внутрішній світ особистості правоохоронця та інтерактивні професійно-побутові стосунки, в яких здійснюється його професійна діяльність та особисте життя.

Висновки. Одним з очікуваних результатів реформи відомчої освіти в МВС є створення системи професійної підготовки, здатної наблизити його випускників до максимального рівня професійної готовності до реалій майбутньої служби. Систематизована та змістовна конфліктологічна освіта майбутніх правоохоронців, на наш погляд, безпосередньо сприяє виконанню поставлених перед правоохоронним відомством завдань, знижуючи рівень службової та соціальної конфронтації, негативний вплив професійних стресів, підвищуючи професіоналізм та комунікативну компетентність працівників Національної поліції України в професійно обумовлених в конфліктонебезпечних ситуаціях.

Список бібліографічних посилань

1. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України до 2020 року // Міністерство внутрішніх справ України : офіц. сайт. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm (дата звернення: 11.03.2018).

2. Про затвердження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України : наказ МВС України від 25.11.2016 № 1252 // Ліга Закон : портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS675.html (дата звернення: 12.03.2018).

3. Зеєр Е. Ф. Професійно-освітній простір особистості: синергетичний підхід. *Освіта і наука*. 2003. № 5 (23). С. 79–90.

4. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.

5. Антонов Г. В. Конфлікт як предмет дослідження: педагогічний аспект. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2004. Вип. 13. С. 20–27.

Одержано 17.03.2018

Рассмотрены некоторые профессионально-педагогические аспекты конфликтологической подготовки сотрудников полиции на этапе профессионального обучения в условиях реформирования ведомственного образования МВД. Определены отдельные компоненты конфликтного взаимодействия полицейских в типичных служебных ситуациях, проанализированы педагогические уровни и механизмы развития личностной конфликтологической культуры работников подразделений Национальной полиции Украины в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: коммуникация, конфликт, конфликтологическая культура, образование, полиция, реформа, стратегия.

УДК 159.9

Наталія Володимирівна ГРЕСА,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0517-4822>;

Ольга ВІДЕГРЕН,

доктор філософії (PhD in Philosophy),
Гімназія королеви Бланки (Стокгольм, Швеція)

СПЕЦИФІКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В МОЛОДОМУ ВІЦІ

Розглянуто особливості відповідальності у молодому віці як критерій особистісної зрілості, яка в свою чергу забезпечує повноцінне функціонування в суспільстві, асиміляцію прийнятих в ньому норм та правил.

Ключові слова: відповідальність, особистісна зрілість, молодий вік.

Сучасне суспільство ставить нові горизонти розвитку особистості – особистості, що розкриває всю повноту власного потенціалу;